Vol. 37. (2026) No. 1.
pp. 177–193.
DOI 10.48007/esely.2026.1.6

CC BY

esély www.esely.org
Társadalom- és szociálpolitikai folyóirat

TANULMÁNY

Implicit előítéletesség mérésére szolgáló kényszerválasztásos kérdőív validációja: pilotvizsgálat eredményei

Viczina Andrea
Major Zsolt Balázs

Viczina Andrea: Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, Társadalom-, Szociális és Kommunikációtudományok Intézete, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Neveléstudomány Doktori Iskola; viczinaandrea@gmail.com, ORCID: 0009-0001-8165-1563

Major Zsolt Balázs: Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Kar, Társadalom-, Szociális és Kommunikációtudományok Intézete; majorzsb@icloud.com, ORCID: 0000-0003-2396-0189

ABSZTRAKT Jelen pilotkutatás célja egy kényszerválasztáson alapuló mérőeszköz fejlesztése és validálása volt, amely alkalmas implicit előítéletek azonosítására és mérésére. A kérdőív a Thomas–Kilmann konfliktuskezelési kérdőív logikai struktúráját adaptálja, lehetővé téve, hogy a válaszadók két alternatíva közötti választások során tudattalan attitűdjeiket fejezzék ki. A vizsgálat során öt társadalmi csoporttal szembeni implicit előítéleteket mértünk: gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettek, az LMBTQ-közösség tagjai, muszlimok, bevándorlók/migránsok és romák/cigányok. A belső validitást a pozitív és negatív állításpárok eredményei közötti korreláció igazolta, míg a külső validitást a módosított Bogardus-féle társadalmitávolság-skálával való összevetés támasztotta alá. Az eszköz egyedisége abban rejlik, hogy egyszerre képes több társadalmi csoporttal szembeni relatív implicit előítéletesség szintjét mérni, a mérendő csoportok és jelzők pedig szabadon variálhatóak. Ezáltal alkalmazható munkahelyi, oktatási és érzékenyítő programokban, valamint célzott kutatásokban is. A kis mintanagyság (N = 108) és a korlátozott demográfiai összetétel miatt az eredmények óvatos értelmezést igényelnek, ugyanakkor további kutatásokkal és finomításokkal az eszköz értékes hozzájárulást nyújthat az implicit előítéletek feltárásához és csökkentéséhez.

Kulcsszavak: implicit előítéletek, attitűdvizsgálat, mérőeszköz-validálás, kényszerválasztás, társadalmi csoportok

Validation of a Forced-Choice Questionnaire for Measuring Implicit Bias: Results of a Pilot Study

ABSTRACT This pilot study aimed to develop and validate a forced-choice questionnaire for identifying and measuring implicit biases. The instrument adapts the logical structure of the Thomas–Kilmann Conflict Mode Instrument, allowing respondents to express their unconscious attitudes through choices between two alternatives. In the study, implicit biases toward five social groups were measured: children in residential child and youth care, members of the LGBTQ community, Muslims, immigrants/migrants, and Roma people. Internal validity was confirmed by correlations between the results of positive and negative statement pairs, while external validity was supported by comparisons with a modified Bogardus Social Distance Scale. The tool's uniqueness lies in its ability to measure relative implicit biases toward multiple social groups simultaneously, with freely variable groups and descriptors. This makes it applicable in workplace, educational, and sensitization programs, as well as in targeted research. Due to

Vol. 37. (2026) No. 1. | DOI 10.48007/esely.2026.1.6

CC BY

esély
www.esely.org

the small sample size and limited demographic composition, the results require cautious interpretation; however, with further research and refinement, the tool can provide valuable contributions to uncovering and reducing implicit biases.

Keywords: implicit bias, attitude measurement, instrument validation, forced-choice, social groups

BEVEZETÉS

Az előítéletesség komplex és mélyen beágyazott társadalmi jelenség, amely jelentősen befolyásolja a társas interakciókat, döntéshozatali folyamatokat és a társadalmi rendszerek működését (Lai–Wilson 2021; Zhovtianska 2023). Kiemelten fontosak azok az előítéletek, amelyek implicit, azaz rejtett módon működnek, tudattalanul irányítva az egyének gondolkodását és viselkedését (Payne–Vuletich–Lundberg 2022). Ezek felismerése és tudatosítása kulcsfontosságú lépés a társadalmi egyenlőség és igazságosság előmozdításában, valamint a diszkriminatív viselkedés csökkentésében. Jelenleg kevés olyan mérőeszköz áll rendelkezésre, amely rugalmasan képes implicit előítéleteket mérni, több társadalmi kontextusban, egyszerre több csoporttal szemben. A jelenlegi eszközök többsége specifikus csoportpárokra korlátozódik, és kevéssé adaptálható különböző kulturális közegekhez, ami megnehezíti az összehasonlító vizsgálatok és a módszer széles körű alkalmazását (Lai–Wilson 2021). Jelen tanulmány egy kényszerválasztásos (forced-choice) kérdőív kidolgozását és pilot jellegű validálását mutatja be, amely alkalmas lehet az implicit előítéletek azonosítására és mérésére. A Thomas–Kilmann-féle struktúrát adaptáló (Kilmann–Thomas 1977) kényszerválasztásos formátum a semleges válaszlehetőség kizárásával minimalizálja a szociális kívánatosságból eredő torzítást (Brown–Maydeu–Olivares 2011; Salgado–Táuriz 2014). A gyors döntési helyzet korlátozza a tudatos kontrollt, így növeli az automatikus, rejtett attitűdök felszínre kerülésének esélyét. Ez a megközelítés illeszkedik az implicit szociális kogníció elméletébe, mely szerint az attitűdök gyakran tudattalanul aktiválódva befolyásolják a döntéseket (Gawronski–Payne 2011). Az adaptált mérőeszköz célja, hogy mélyebb betekintést nyújtson a rejtett attitűdmintázatok működésébe, lehetővé téve a tudattalan előítéletek empirikus vizsgálatát. Az ilyen mérőeszközök létrehozása fontos hozzájárulás lehet ahhoz, hogy jobban megértsük és kezeljük a társadalmi interakciók során fellépő implicit mechanizmusokat (Greenwald et al. 2009; Zhovtianska 2023). A tanulmány további célkitűzése, hogy hozzájáruljon az implicit előítéletek kutatásához kapcsolódó tudományos diskurzushoz, és elősegítse ezek tudatosítását a társadalmi, valamint a pedagógiai gyakorlatban. Kutatásunk különös figyelmet fordít olyan társadalmi csoportokra, amelyek a magyar társadalomban gyakran válnak az előítéletesség célpontjaivá, és vizsgálja, hogy a kidolgozott mérőeszköz milyen mértékben képes ezen csoportokkal szembeni implicit attitűdök feltárására.

AZ ATTITŰD FOGALMA, MULTIDISZCIPLINÁRIS MEGKÖZELÍTÉSE

Az attitűdök alapvetően meghatározzák, miként értelmezzük környezetünket, hogyan reagálunk társas helyzetekre, és hogyan hozzuk meg döntéseinket másokkal kapcsolatban (Hogg–Vaughan 2011; Ajzen 1991). Allport (1935) szerint az attitűd egy tapasztalatok révén kialakult mentális és idegi készenléti állapot, amely jelentősen befolyásolja az egyén viselkedését és re-

CC BY

akcióit adott helyzetekben. Az attitűdök multidiszciplináris kutatása azért kiemelt fontosságú, mert nem pusztán egyéni kognitív és érzelmi állapotokat tükröznek, hanem szorosan kapcsolódnak a társadalmi normákhoz, kulturális értékekhez és csoportdinamikákhoz (Csepeli 2006; Hunyady 1996). Az attitűdök oktatásban betöltött szerepe kiemelt, mivel a pedagógusok implicit attitűdjei és előítéletei mélyen befolyásolhatják a tanulók teljesítményét, önértékelését, valamint a társadalmi esélyegyenlőséget (Bergh et al. 2010; Rayman 2015). Az implicit attitűdök automatikus, tudattalan folyamatok révén érvényesülnek, ezért felismerésük és kutatásuk komoly kihívást jelent. Az implicit attitűdök mérésével kapcsolatos kutatások kulcsfontosságúak a társadalmi igazságosság előmozdítása és az esélykülönbségek csökkentése szempontjából, így ezen a területen kiemelkedően fontos a pedagógiai és társadalomtudományi kutatások összekapcsolása.

ATTITŰDÖK, SZTEREOTÍPIÁK ÉS IMPLICIT ELŐÍTÉLETEK

Az attitűdök három fő összetevőből állnak: a kognitív (hiedelmek, meggyőződések), az affektív (érzelmi viszonyulások) és a viselkedési komponensből (cselekvési szándékok). Funkcióik között az instrumentális, énkifejező, énvédő és ismereti szerepek emelhetők ki (Katz 1960). Kialakulásukat a társas környezet, személyes tapasztalatok és tanulási folyamatok alakítják (Bandura 1977). Bár az attitűdök nem kizárólagos meghatározói a viselkedésnek, jelentős befolyásoló tényezők, amit a tervezett viselkedés elmélete is alátámaszt (Ajzen 1991). Az attitűdváltozást több klasszikus elmélet magyarázza: a kognitív disszonancia (Festinger 1957), az önészlelés (Bem 1972), az önmeghatározás (Deci–Ryan 2013), valamint az Elaboration Likelihood Model (Petty–Cacioppo 2012). Ezek közös üzenete, hogy az attitűdök alakíthatók, akár tudatos érvek, akár személyes élmények révén (Bruneau–Kteily–Falk 2018). Az előítélet egy adott társadalmi csoporttal szembeni negatív attitűd, amely sztereotípiákra épül, és explicit vagy implicit formában jelenik meg (Tajfel 1981; Allport 1954). Míg az explicit előítéletek tudatosan kifejezettek és mérhetők hagyományos kérdőívekkel, az implicit előítéletek automatikus, tudattalan mechanizmusok révén fejtik ki hatásukat. Vizsgálatukhoz közvetett módszerek születtek, mint az implicit asszociációs teszt (Greenwald–Banaji 1995) vagy a Go/No-Go Association Task (Nosek–Banaji 2001), amelyek reakcióidő-alapú paradigmák. Előnyük, hogy képesek feltárni a tudattalan asszociációkat, ugyanakkor korlátozza őket a megbízhatóság és a kontextusérzékenység (Greenwald et al. 2009; Nosek–Greenwald–Banaji 2007; Gawronski–De Houwer 2014). Az implicit előítéletek veszélye éppen abban rejlik, hogy az egyén nincs tudatában jelenlétüknek. A tudatosítás fontos lépcső a csökkentésük felé: önmagában nem garantálja a változást, de nélkülözhetetlen feltétele a diszkriminatív viselkedés és intézményi gyakorlatok mérséklésének (Réz 2017). A magyar társadalomtudományi kutatások (Csepeli 2006; Hunyady 1996) rámutatnak, hogy a sztereotípiák a társadalmi távolság fenntartásán keresztül erősítik a rejtett előítéleteket. Jelen vizsgálat jelentősége abban áll, hogy az implicit attitűdöket több társadalmi csoportra vonatkozóan, egyidejűleg elemzi, ezáltal hozzájárulhat a rejtett előítéletek feltárásához és tudatosításához (Lang–Spitzer 2020; Pataki 1999).

Vol. 37. (2026) No. 1. | DOI 10.48007/esely.2026.1.6

CC BY

esély
www.esely.org

A KUTATÁS BEMUTATÁSA

A kutatás célja

Az implicit előítéletek mérésére alkalmas eszközök közös jellemzője, hogy a vizsgálati személyeket olyan helyzetek elé állítják, ahol a választásuk – akár tudattalanul is – feltárja preferenciáikat vagy elutasításaikat (Greenwald–Banaji 1995; Nosek et al. 2011). A kényszerválasztásos formátum különösen hatékony ilyen esetekben, mivel nem teszi lehetővé a semleges válaszadást, így nagyobb eséllyel tárulnak fel a tudattalan attitűdök mintázatai (Brown–Maydeu-Olivares 2011). Pilotvizsgálatunk fő célja egy olyan kényszerválasztásos mérőeszköz fejlesztése és bemutatása, amely alkalmas annak felismerésére és mérésére, hogy a vizsgálatban szereplő öt társadalmi csoport közül melyik irányába és milyen mértékben valószínűsíthető implicit előítéletesség. Az eszköz segítségével célunk, hogy hozzájáruljunk a szakmai diskurzushoz az implicit előítéletek vizsgálatában, valamint támogassuk az előítéletek tudatosítását. Az ilyen mérőeszközök fejlesztése kulcsfontosságú abban, hogy segítsük felismertetni az emberekkel a tudattalan előítéletek működését, ezáltal előmozdítva azok kezelését és csökkentését a döntéshozatal és a társadalmi interakciók területén. A kutatás során arra keressük a választ, hogy az adaptált kényszerválasztásos kérdőív alkalmas-e a vizsgálatban szereplő öt társadalmi csoporttal szembeni implicit attitűdök mérésére, feltárására. Fő kutatási kérdésünk, hogy az eszköz képes-e az implicit reakciókat megbízhatóan kvantifikálni. A kutatási kérdés megválaszolása érdekében az elvégzett elemzések során az alábbi hipotéziseinket teszteltük.

Hipotézis 1.: Feltételezzük, hogy a pozitív és a negatív jelzőkkel operáló állításpárok mentén képzett relatív előítéletességi pontszámok között szignifikáns pozitív korreláció áll fenn.

Hipotézis 2.: Feltételezzük, hogy szignifikáns pozitív korreláció áll fenn a kényszerválasztásos kérdőív válaszai alapján kapott relatív előítéletességi értékek és a módosított társadalmitávolság-skála átlagértékei között.

Feltételezésünk szerint a kényszerválasztásos kérdőív válaszai alapján kapott értékek és a módosított Bogardus-skála átlagértékei közötti pozitív korreláció megerősíti a kényszerválasztásos kérdőív érvényességét az előítéletek mérésében. A Bogardus-skála explicit eszközként igazoltan alkalmas az attitűdök mérésére (Bogardus 1925). Greenwald et al. (2009) metaanalízise szerint az implicit és explicit mérőeszközök eredményei között mérsékelt, de szignifikáns kapcsolat mutatható ki, így a két módszer eredményeinek pozitív korrelációja alátámaszthatja egy új, kényszerválasztásos mérőeszköz érvényességét az implicit előítéletek mérésében.

A validálni kívánt eszköz

A kutatás során használt kérdőívcsomag hat részből állt, melynek második része a tulajdonképpeni bevizsgálandó eszköz. Az első rész a demográfiai adatokra irányuló kérdéseket tartalmazta. A második rész a 60 állításpárból álló kényszerválasztásos kérdőívet foglalta magába. A harmadik rész a társadalmi távolság mérésére szolgált. Ezt egy Likert-skálán megválaszolandó kérdés követte, amely az eredmények értelmezésével való egyetértést mérte, majd egy szemé-

CC BY

lyes tapasztalatokra irányuló nyílt kérdés következett. A hatodik rész az értelmezést és az önreflexiót támogató gondolatokat tartalmazta, amelyek célja a résztvevők jóllétének biztosítása és a vizsgálat lezárásának megkönnyítése volt. Bár a jelen pilotvizsgálat kis mintaelemszáma és a nyílt kérdésre adott válaszok korlátozott száma nem tette lehetővé az érdemi kvalitatív elemzést, fontosnak tartottuk e blokk szerepét a résztvevők pszichológiai tehermentesítésében és az implicit előítéletek felismerésének potenciálisan megrázó tapasztalatának feldolgozásában.

A kutatás során alkalmazott kényszerválasztásos kérdőív a Thomas–Kilmann (TK) konfliktuskezelési kérdőív módszertanát adaptálja az implicit előítéletek mérésére. A TK-kérdőív alapja egy 30 állításpárból álló kényszerválasztásos sor. A kitöltés során a válaszadóknak minden állításpárból választaniuk kell egyet, amely leginkább tükrözi az ő konfliktuskezelési stílusukat. A két válaszlehetőség olyan helyzetekre vonatkozik, amelyekben két eltérő stratégia szerepel. A válaszok önkitöltős módon is történhetnek (papír-ceruza alapon), de modern változatok online formátumban is elérhetők. A TK kényszerválasztásos formátuma révén a válaszadóknak nincs lehetőségük árnyaltabb választ adni, hanem két alternatíva között kell dönteniük. Ez lehetővé teszi, hogy a válaszadók valódi, implicit preferenciái kiderüljenek, hiszen nem tudatosan mérlegelik a válaszaikat, hanem gyorsan, ösztönösen választanak a megadott lehetőségek közül. A választások összegzésével megállapítható, hogy az adott személy melyik stílust részesíti előnyben. Az önkitöltős formátumú TK előnye, hogy bárki használhatja, és egyszerűen kiértékelhető (Kilmann–Thomas 1977).

Az általunk kidolgozott kényszerválasztásos kérdőív a TK-kérdőív adaptált logikai struktúrája mentén épül fel, az implicit előítéletek mérésére alkalmazva azt. A struktúra visszafejtését követően összeállítottuk az általunk meghatározott pozitív-negatív jelzőkkel operáló állításpárokat azokra a társadalmi csoportokra vonatkozóan, amelyekkel szembeni attitűdöket mérni kívántunk. A 30 pozitív állításpár olyan jelzőkkel operál, mint a „megbízható", „szorgalmas", „tisztességes", „kedves" és „kitartó". A 30 negatív állításpár „megbízhatatlan", „tisztességtelen", „lusta", „durva" és „rossz" jelzőkkel operál (Rosenberg–Navarro 2018). A jelzőket véletlenszerűen rendeltük az egyes csoportokra vonatkozó állításokhoz. A válaszadóknak minden esetben két állítás közül kellett választaniuk. A pozitív jelzőkkel megfogalmazott állításpárok esetében a választásokat az 1. számú válaszlap-értékelő lapon jelölték soronként, míg a negatív jelzőkkel megfogalmazott állításpárok esetében a 2. számú válaszlap-értékelő lapon adták meg a válaszaikat.

A kutatásban az általunk meghatározott társadalmi alcsoportok – muszlimok, gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedők, LMBTQ-közösség tagjai, bevándorlók/migránsok és roma/cigány származásúak – azon társadalmi csoportok közé tartoznak, amelyekkel szemben gyakoriak az előítéletek Magyarországon. A kategóriák kiválasztása során figyelembe vettük a magyar társadalom aktuális kihívásait és a marginalizált csoportokkal kapcsolatos sztereotípiákat (Csepeli 2006). Az átfedő kategóriákból fakadó értelmezési bizonytalanságok kiküszöbölése érdekében a kérdőív felvétele előtt minden célcsoportra rövid, szóbeli fogalmi definíciót adtunk, valamint minden állításhoz egyértelműen hozzárendeltük az érintett társadalmi csoport megnevezését. Ez biztosítja, hogy a válaszadók az állításokat kizárólag az adott csoportra vonatkoztatva értelmezzék, így növelhető az ítéletalkotás pontossága (Gawronski–Payne 2011).

Vol. 37. (2026) No. 1. | DOI 10.48007/esely.2026.1.6

CC BY

esély www.esely.org

A kérdőív a kényszerválasztás mechanizmusával igyekszik felfedni a válaszadók implicit előítéleteit. A formátumot több kutatás is hatékonynak találta e célra, mivel csökkenti a tudatos kontroll szerepét (Lee et al. 2021; Brown–Maydeu–Olivares 2011). A módszer hatékonysága a duális kognitív folyamatmodelleken alapul (Gawronski–Payne 2011), amelyek különbséget tesznek a gyors, automatikus és a lassú, kontrollált gondolkodási folyamatok között. A kényszerválasztás és a gyorsaság implicit elvárása kognitív terhelést jelent, amely megnehezíti a válaszadó számára, hogy tudatosan aktiválja a lassú folyamatokat a szociálisan kívánatos válasz megkonstruálására. Így a döntés nagyrészt az automatikusan aktiválódó implicit asszociációkra és attitűdökre támaszkodik. A módszer különösen alkalmas előítéletesség vizsgálatára, mert a két, hasonló szociális kívánatossági értékterhelésű állítás közötti döntés során kevésbé tudatosul a társadalmi normáknak való megfelelés igénye. Chapman (2011) munkássága is hasonló módszertant alkalmazott a szeretetnyelvek vizsgálatára, illetve Forgács (2017) is adaptálta a módszert vezetési stílusok vizsgálatára. Megállapítható, hogy a kérdőív logikai felépítése sokoldalúan alkalmazható különféle interperszonális és viselkedésbeli jelenségek mérésére is. A kérdőív értékelés és visszajelzés részében a választások oszloponkénti összesítése jelenik meg. A pozitív jelzőkkel operáló állításpárok esetében az alacsonyabb összpontszámok valószínűsíthetően relatív negatív előítéletre utalnak a válaszadó részéről egy adott társadalmi csoporttal szemben (feltételezhetően minél alacsonyabb az érték, annál erősebb az előítélet- a vizsgált csoportok tekintetében).

A Bogardus-féle szociális distancia skála többfokozatú rendszerben méri, hogy a válaszadó milyen szintű közelségben fogadna el egy adott társadalmi csoporthoz tartozó személyt (Bogardus 1925). A Likert-skálák alkalmazása általánosan növeli a mérőeszköz érzékenységét, lehetővé téve a hozzáállás finomabb árnyalatainak rögzítését. A skála kialakításakor ugyanakkor figyelembe vettük azt a módszertani szempontot, hogy a válaszkategóriák száma és a középérték („semleges") megléte jelentős hatással lehet a válaszadói stílusra (Mather–Jones–Moats 2017; Weijters–Cabooter–Schillewaert 2010). Ennek megfelelően a kérdőívben egy négyfokozatú skálát alkalmaztunk, amely a „teljes mértékben elfogadnám" és az „egyáltalán nem fogadnám el" végpontok között feszült. Ezzel a módszertani megoldással a célunk az volt, hogy finomabb árnyalatokat tegyünk lehetővé, miközben a semleges válasz kiküszöbölésével egyértelmű állásfoglalásra ösztönözzük a válaszadókat.

A validálás módszertana

A kutatás célja az implicit előítéletek mérésére szolgáló kényszerválasztásos kérdőív validálása, annak megállapítása, hogy a kényszerválasztásos módszer alkalmas-e az implicit előítéletek feltárására. Kutatások igazolták, hogy a kényszerválasztásos módszerek megbízhatóan mérik a rejtett attitűdöket, mivel a válaszadók preferenciákat kénytelenek választani anélkül, hogy explicit módon elgondolkodnának előítéleteiken (Greenwald–McGhee–Schwartz 1998). A validálási folyamat a trianguláció, vagyis a háromszögelés módszerére épül, amely biztosítja az eredmények több szempontú alátámasztását. A trianguláció három eleme: belső validitás, külső validitás és közvetett megerősítés. A kérdőív belső validitásának vizsgálatakor azt elemeztük, hogy a pozitív és a negatív jelzőkkel operáló állításpárokkal mért adatok hasonló eredményeket mutatnak-e az előítéletek szintjéről. A külső validitás vizsgálatakor a kényszer-

CC BY

választásos kérdőívvel kapott értékek és a Bogardus-skála értékei közötti korrelációt elemeztük. Közvetett megerősítésként a kutatás során nevesített öt társadalmi csoport felé mért előítéletességek között felálló rangsor szolgált.

A KUTATÁS EREDMÉNYEINEK BEMUTATÁSA

Adatgyűjtés, a minta bemutatása

A kutatásban 108 fő vett részt, a Soproni Egyetem Benedek Elek Pedagógiai Karának hallgatói, akiket kényelmi mintavétellel választottunk ki. A minta többségét nők alkották (96 fő; 88,9%), míg férfiak 12 fővel (11,1%) képviseltették magukat. A résztvevők életkora 18 és 54 év közé esett, de az eloszlás erősen torzított volt: 101 fő (93,5%) a 18–24 éves korosztályba tartozott, 25–34 év között 5 fő (4,6%), míg 35–44 és 45–54 év között 1-1 fő (0,9-0,9%) volt. A lakóhely szerinti eloszlás kiegyenlítettebb volt, 35 fő (32,4%) érkezett kistelepülésről, 30 fő (27,8%) közepes településről, és 43 fő (39,8%) nagyobb településről. Az iskolai végzettséget tekintve a minta döntő többsége érettségizett (104 fő; 96,3%), míg felsőfokú végzettségű mindössze négy volt (BA/főiskolai diploma: 4 fő; 3,7%).

A demográfiai mutatók mentén nem alkalmaztunk csoportképzést, a teljes mintán történő validálás volt a cél. A téma érzékenysége miatt különös hangsúlyt fektettünk a diszkréció és az anonimitás biztosítására. Az adatok felvétele 2024 szeptemberében zajlott. A kérdőív kitöltése papír-ceruza módszerrel, csoportos adatfelvétel keretében történt. A kutatás során a résztvevők támogató és biztonságos környezetben dolgozhattak, a vizsgálatvezető jelenléte lehetőséget adott a kérdések tisztázására, ezáltal a lelki jólét védelmére is. A módosított, Likert-skálás Bogardus-skála kitöltése egyéni feladat keretében történt. A kényszerválasztásos kérdőív kiértékelését követően egy rövid elmélyülési időszak után az eredménnyel való egyetértésre irányuló Likert-skálás kérdés és a személyes tapasztalatokra irányuló kérdés kitöltése is egyénileg történt. A kérdőív kvantitatív adatok gyűjtésére szolgált, hiszen a válaszok számszerűsített elemzésének célja a statisztikai korrelációk vizsgálata volt. Az adatokat manuálisan rögzítettük, majd digitális formában tároltuk. Mivel a pozitív és a negatív jelzőkkel operáló állításpárok értékei az előítéletesség irányát tekintve ellentétesen értelmezhetők, a statisztikai elemzés során a pozitív párok értékeit megfordítottuk. Ily módon a változók értékei mindkét esetben az előítéletesség mértékét fejezték ki, ahol a magasabb érték nagyobb előítéletességet jelzett. Elképzelhető, hogy a hallgatói minta értékei torzulhatnak a teljes populációhoz képest, mivel a pedagógiai és segítő szakos képzések során nagy hangsúly helyeződik a társadalmi érzékenységre, befogadásra és reflektív gondolkodásra. Ennek a sejtésnek az igazolása további kutatások során lehetséges.

Az elemzések eredményei

Az adatfeldolgozás és statisztikai elemzés során a Jamovi® statisztikai szoftvert használtuk. Az ipszatív adatok matematikailag determináltan nem normál eloszlásúak, mivel a tételek összege konstans, így a kapott pontszámok torzított eloszlást mutatnak (Cattell 1944). Ezért nemparaméteres statisztikai eljárások alkalmazása volt módszertanilag indokolt.

Vol. 37. (2026) No. 1. | DOI 10.48007/esely.2026.1.6

CC BY

esély www.esely.org

A mérőeszközünk pozitív-negatív jelzőket tartalmazó állításpárjaira adott válaszok közötti korrelációk

Az együttjárások vizsgálatára Spearman-féle rangkorrelációt alkalmaztunk, amely alkalmas a rangsorolható változók közötti összefüggések feltárására (Babbie 2017). Az eredmények minden esetben szignifikáns, közepesen erős pozitív együttjárást mutattak (1. táblázat).

1. táblázat A pozitív és negatív jelzőkkel operáló állításpárokkal mért előítéletek közötti korrelációk a vizsgált csoportok esetében (Spearman-féle rangkorreláció, N = 108)

Társadalmi csoport	Spearman-féle rho	Szabadságfok (df)	p-érték
Gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettekkel szembeni előítélet	0,606	106	<0,001 ***
Roma/cigány közösséggel szembeni előítélet	0,603	106	<0,001 ***
Muszlimokkal szembeni előítélet	0,668	106	<0,001 ***
LMBTQ-közösséggel szembeni előítélet	0,616	106	<0,001 ***
Bevándorlókkal/migránsokkal szembeni előítélet	0,59	106	<0,001 ***

Megjegyzés: * p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.
Forrás: a szerzők szerkesztése

A gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettekkel szembeni pozitív és negatív jelzőkkel operáló állításpárok korrelációja közepesen erős pozitív együttjárást mutatott (r = 0,606), a p<0,001 szinten. Ez a korreláció arra utal, hogy mindkét változó szignifikánsan együtt jár, tehát mind a pozitív, mind a negatív jelzőkkel operáló állításpárok tükrözik a résztvevők attitűdjeit. Hasonló eredmények születtek a roma/cigány csoport esetében is, ahol r = 0,603, p <0,001 szinten szignifikáns korreláció volt kimutatható a két adatsor értékei között. A muszlimokkal szembeni pozitív és negatív jelzőkkel operáló állításpárok esetében r = 0,668, p <0,001 szintén statisztikailag szignifikáns korreláció volt kimutatható a két adatsor között. Az LMBTQ-közösség tagjai felé irányuló előítéletesség mértéke szintén közepesen magasan, r = 0,616, p<0,001 szinten szignifikánsan korrelált egymással a pozitív és negatív jelzőkkel operáló állításpárok közötti választások eredményei esetében. A bevándorlók/migránsokkal szembeni állításpárok esetében kapott előítéletesség mértékének összehasonlító elemzésénél r = 0,590, p <0,001 értéket kaptunk, ami közepesen erős pozitív korrelációt mutat. A Spearman-féle korrelációs elemzések eredményei alapján kimutatható, hogy a vizsgált társadalmi csoportokkal szembeni pozitív és negatív jelzőkkel operáló állításpárok esetében kapott előítéletesség mértéke között szignifikáns, közepesen erős pozitív korreláció áll fenn. Tehát az előítéletesség mértéke mindkét típusú állításpár esetében hasonló eredményekkel jelenik meg.

Vol. 37. (2026) No. 1. | DOI 10.48007/esely.2026.1.6

CC BY

esély www.esely.org

A mérőeszközünk pozitív-negatív jelzőkkel operáló állításpárjai közüli választások eredményei/értékei és a módosított Bogardus-kérdőív eredményei/értékei közötti korrelációk

A pozitív és negatív jelzőkkel operáló állításpárok értékei, valamint a módosított Bogardus–skálán mért társadalmi távolság átlagértékei közötti kapcsolatokat a 2. táblázat mutatja.

2. táblázat A pozitív és negatív jelzőkkel operáló állításpárokkal mért előítéletek és a módosított Bogardus-skálán mért társadalmi távolság közötti korrelációk (Spearman-féle rangkorreláció, (N = 108)

Társadalmi csoport	Korreláció a pozitív állításpárok és a Bogardus-skála között (rho)	p-érték (pozitív)	Korreláció a negatív állításpárok és a Bogardus-skála között (rho)	p-érték (negatív)
Gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettekkel szembeni előítélet	0,144	0,137	0,187	0,052
Muszlimokkal szembeni előítélet	0,249	0,009**	0,262	0,006**
LMBTQ-közösséggel szembeni előítélet	0,346	<0,001***	0,348	<0,001***
Bevándorlók/migránsokkal szembeni előítélet	0,274	0,004**	0,364	<0,001***
Roma/cigány közösséggel szembeni előítélet	0,368	<0,001***	0,247	0,010*

Megjegyzés: * p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.
Forrás: a szerzők szerkesztése

A gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettekkel kapcsolatos pozitív jelzőkkel operáló állításpárok és a módosított Bogardus-skálán mért társadalmi távolság átlaga között nem áll fenn szignifikáns korreláció (r = 0,144, p = 0,137). A gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettekkel szembeni negatív jelzőket tartalmazó állításpárok és a társadalmi távolság átlaga között szintén nincs szignifikáns együttjárás (r = 0,187, p = 0,052). A Spearman-korreláció (r = 0,249) egy gyenge, de szignifikáns együttjárást mutat a muszlimokkal kapcsolatos pozitív jelzőkkel operáló állításpárok közüli választások adatai és a módosított Bogardus-skálán mért társadalmi távolság átlaga között (p = 0,009). A muszlimokkal kapcsolatos negatív jelzőket tartalmazó állításpárokkal mért előítéletek és a módosított Bogardus-skálán mért társadalmi távolság átlagértéke között szintén gyenge, de szignifikáns pozitív kapcsolat áll fenn (p = 0,006).

Az LMBTQ-közösséggel szembeni pozitív jelzőkkel operáló állításpárok közüli választások adatai és a módosított Bogardus-skálán mért társadalmi távolság átlaga között szintén szignifikáns, közepesen erős pozitív kapcsolat áll fenn (r = 0,346, p <0,001). Hasonlóan, a negatív jelzőkkel operáló állításpárok közüli választások adatai és a társadalmi távolság átlagértéke között szignifikáns, közepesen erős pozitív együttjárás tapasztalható (r = 0,348, p <0,001). A bevándorlókkal/migránsokkal szembeni pozitív jelzőkkel operáló állításpárok és a módosított

Vol. 37. (2026) No. 1. | DOI 10.48007/esely.2026.1.6

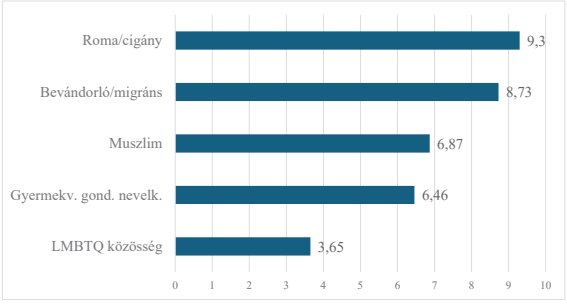
CC BY

esély www.esely.org

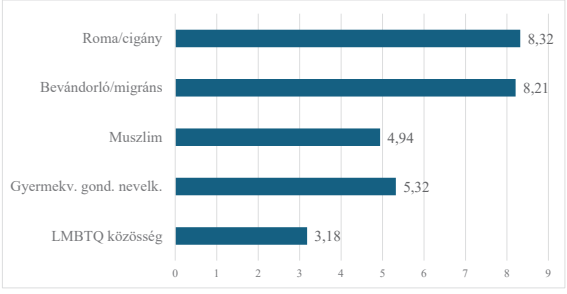
Bogardus-skálán mért társadalmi távolság átlaga között gyenge, de szignifikáns pozitív együttjárás áll fenn (r = 0,274, p = 0,004). A negatív jelzőkkel operáló állításpárok közüli választás alapján kapott adatok és a társadalmi távolság átlagértéke között közepesen erős, szignifikáns pozitív együttjárás tapasztalható (r = 0,364, p <0,001). Ez azt jelzi, hogy akik nagyobb negatív előítéleteket mutatnak a migránsokkal szemben, nagyobb társadalmi távolságot tartanának velük. A roma/cigány származásúakkal szembeni előítéletet pozitív jelzőkkel operáló állításpárok mentén mutató érték és a módosított Bogardus-skálán mért társadalmi távolság átlagos értéke között közepesen erős, szignifikáns pozitív együttjárás áll fenn (r = 0,368, p <0,001). A negatív jelzőkkel operáló állításpárok mentén kapott értékek és a társadalmi távolság átlagai között gyenge, de szignifikáns együttjárás mutatkozik (r = 0,247, p = 0,010).

Közvetett megerősítés

A különböző társadalmi csoportok felé irányuló, a kérdőívünkkel mért előítéletességi értékek közötti különbségek vizsgálata statisztikai tesztekkel (Wilcoxon-próba) lehetőséget nyújt arra, hogy felmérjük, az eszköz képes-e érzékelni az egyes társadalmi csoportokkal szembeni előítéletességi szintek közötti eltéréseket, ami, ha így van, közvetett módon alátámasztja a mérőeszköz validálását. Az előítéletességi értékek átlagait az 1. és 2. ábra szemlélteti, amelyek külön bemutatják a pozitív és a negatív jelzőkkel operáló állításpárok esetében mért előítéletességi szinteket.

1. ábra Pozitív jelzőkkel operáló állításpárokkal mért előítélet átlagértékei
Forrás: a szerzők szerkesztése

2. ábra Negatív jelzőkkel operáló állításpárokkal mért előítélet átlagértékei
Forrás: a szerzők szerkesztése

CC BY

A teljes minta átlagértékei alapján az adatok összképe arra utal, hogy az előítéletességi mintázatok stabilnak mutatkoznak. Az egyes társadalmi csoportokkal szembeni előítéletesség mértékének sorrendje és a csoportok közötti különbségek hasonlóak, függetlenül attól, hogy pozitív vagy negatív jelzőkkel operáló állításpárokat alkalmazunk-e. A mérőeszköz általánosan hasonló eredményeket ad mindkét állításpártípussal, tehát az előítéletességi mintázatok alapvetően konzisztensnek tekinthetők.

A relatív előítéletességi értékek közötti különbségek statisztikai szignifikanciájának vizsgálatát Wilcoxon-próba alkalmazásával végezzük el (3–4. táblázat). Az elemzés során minden lehetséges páros összehasonlítást elvégzünk az öt társadalmi csoport között mind a pozitív, mind a negatív jelzőkkel operáló állításpárok mentén.

3. táblázat A pozitív jelzőkkel operáló állításpárokkal mért előítéletek Wilcoxon-próbával vizsgált páros összehasonlításai (N = 108)

Összehasonlított társadalmi csoportok	Wilcoxon W	p-érték
Gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettek – roma/cigány	479	< 0,001***
Gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettek – bevándorló/migráns	860	< 0,001***
Gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettek – muszlim	2288	0,258
LMBTQ – roma /cigány	44	< 0,001***
LMBTQ – muszlim	433	< 0,001***
LMBTQ – gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettek	730	< 0,001***
LMBTQ – bevándorló/migráns	127	< 0,001***
Muszlim – bevándorló/migráns	1022	< 0,001***
Muszlim – roma /cigány	811	< 0,001***
Bevándorló/migráns – roma /cigány	1825	0,045*

Megjegyzés: H_a: μ Measure 1 – Measure 2 < 0.
Egyező értékek száma az összehasonlításokban: 3–13 pár. * p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.
Forrás: a szerzők szerkesztése

A pozitív jelzőkkel operáló állításpárokkal mért relatív előítéletesség nyolc esetben szignifikáns különbséget mutat, egy esetben tendencia jelleggel. A gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettek és a muszlimok felé mérhető relatív előítéletesség mértéke statisztikai értelemben nem különbözik (3. táblázat).

Vol. 37. (2026) No. 1. | DOI 10.48007/esely.2026.1.6

CC BY

esély www.esely.org

4. táblázat A negatív jelzőkkel operáló állításpárokkal mért előítéletek Wilcoxon-próbával vizsgált páros összehasonlításai (N = 108)

Összehasonlított társadalmi csoportok	Wilcoxon W	p-érték
Roma/cigány – gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettek	4673	< 0,001***
Roma/cigány – muszlim	4933	< 0,001***
Roma/cigány – LMBTQ	5272	< 0,001***
Roma/cigány – bevándorló/migráns	2311	0,385
Bevándorló/migráns – gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettek	3935	< 0,001***
Bevándorló/migráns– LMBTQ	5527	< 0,001***
Bevándorló/migráns– muszlim	4686	< 0,001***
Muszlim – LMBTQ	3668	< 0,001***
Muszlim – gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettek	1902	0,823
Gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettek – LMBTQ	3978	< 0,001***

Megjegyzés: H_a: μ Measure 1 – Measure 2 > 0.
Egyező értékek száma az összehasonlításokban: 1–12 pár. * p < 0,05; ** p < 0,01; *** p < 0,001.
Forrás: a szerzők szerkesztése

A negatív jelzőkkel operáló állításpárok eredményei hasonló mintázatot mutatnak (4. táblázat). Nyolc esetben szignifikáns a különbség a mért relatív előítéletességek mértékében. Két esetben, roma/cigány – bevándorló/migráns és a muszlim – gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettek felé mérhető relatív előítéletesség összehasonlításakor nem mutatkozik szignifikáns különbség.

A relatív előítéletesség mértéke szignifikánsan az LMBTQ-közösség felé a legalacsonyabb, bármely másik csoporttal összehasonlítva mindkét típusú jelzővel operáló állításpárok esetén egyaránt. A második legkisebb relatív előítéletesség a gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettek, illetve a muszlimok felé mérhető, azzal, hogy negatív jelzőkkel operáló állításpárok esetén a muszlimok felé nominálisan ugyan alacsonyabb érték mérhető, mint a gyermekvédelmi gondoskodásban nevelkedettek felé, de ez a különbség nem szignifikáns. Ezzel szemben a roma/cigány csoport felé mérhető relatív előítéletesség a legmagasabb, majdnem minden más csoporthoz viszonyítva szignifikáns a különbség. Pozitív jelzőkkel operáló állításpárok esetén a bevándorló/migráns csoporttal összehasonlítva csak tendencia jellegű a különbség (a roma/cigány csoport felé magasabb nominális értékkel), míg a negatív jelzőkkel operáló állításpárok esetén a két csoport felé mérhető relatív előítéletesség mértéke közötti különbség nem szignifikáns. A bevándorló/migráns csoport felé mérhető relatív előítéletesség mértéke szintén markánsan és szignifikánsan magasabb, mint a többi csoport felé mérhető érték.

CC BY

Összegezve, a pozitív és negatív jelzőkkel végzett összehasonlítások egyaránt azt mutatják, hogy a kényszerválasztásos mérőeszköz képes differenciálni az egyes társadalmi csoportokkal szembeni relatív előítéletesség mértékében. Eredményeink a mérőeszköz konstruktumvaliditását közvetett módon alátámasztják. A feltárt mintázatok összhangban állnak a hazai attitűdkutatásokban már korábban azonosított tendenciákkal (Murányi, 2006). Ezek az eredmények közvetett módon alátámasztják a mérőeszköz validitását.

LIMITÁCIÓK ÉS JÖVŐBELI KUTATÁSI IRÁNYOK

A jelen kutatás pilot jellegéből adódóan több módszertani korlátra is fel kell hívni a figyelmet, amelyek a mérőeszköz további fejlesztésének irányát kijelölik. A vizsgálatban részt vevő 108 hallgató bevonása a vizsgálatba kényelmi mintavétellel történt. A pedagógus- és segítő szakos hallgatók elképzelhető, hogy magasabb társadalmi érzékenységgel bírhatnak. Emiatt a mintára épülő következtetések óvatos általánosítást igényelnek. A jövőben javasolt nagyobb és szélesebb spektrumú mintán megismételni a kutatást. Annál is inkább, hiszen a mérőeszközvalidálási folyamat véglegesítéséhez nélkülözhetetlen a teszt-reteszt vizsgálat is. E reliabilitásvizsgálat elvégzése a közeljövőben tervezett a szerzők által is. Fontos megjegyezni, hogy a kényszerválasztáson alapuló adatok ipszatív jellege limitációként léphet fel, ennek figyelembevétele kiemelten fontos a reliabilitás érték megállapításakor. Például a Cronbach-alfa érték értelmezésekor óvatossággal szükséges eljárni, mivel az adatok ipszatív szerkezete, vagyis a változók egymástól való matematikai függősége torzított eloszlást eredményezhet. A kérdőív hosszának és struktúrájának revideálása a későbbiekben megfontolandó. A 60 állításpárból álló kényszerválasztás jelentős kognitív terhelést ró a válaszadókra, ami növelheti a fáradási hatásból fakadó torzításokat. A jövőben szükségessé válhat egy rövidebb, optimalizált verzió kialakítása, amely megőrzi a pszichometriai érvényességet, de csökkenti a válaszadók terhelését. További módszertani korlátot jelent a kérdéssor rögzített sorrendje, amely befolyásolhatja a válaszadói stratégiákat. Randomizált tételsorrend alkalmazása, az ellentétes előjelű jelzőkkel operáló kérdéspárok kiegyensúlyozott megjelenése mellett javíthatja a mérés pontosságát. A jövőben tervezett egy digitális adatrögzítési metódus kifejlesztése, ami lehetővé fogja tenni a válaszadási idő rögzítését is. A válaszidő- különbségek logolása értékes kiegészítő információkat hordozhat a bizonytalanságról vagy a rejtett ambivalenciákról, további implicit dimenziók feltárását is elősegítheti. Összességében a fenti korlátok sajátos kontextusukban értelmezik a pilotvizsgálat eredményeit. A bemutatott mérőeszköz több szempontból ígéretes, azonban megbízhatóságának és érvényességének teljes körű alátámasztása nagyobb mintán, további mérési módszerekkel – különösen a teszt-reteszt vizsgálatokkal – és technikai fejlesztésekkel valósítható meg.

ÖSSZEGZÉS

Kutatásunk célja egy olyan kényszerválasztásos mérőeszköz kidolgozása és pilot jellegű validálása volt, amely alkalmas az implicit előítéletek felismerésére és mérésére. A mérőeszköz a TK-féle konfliktuskezelési kérdőív logikai struktúrájának adaptálásával készült, így a kényszer-

Vol. 37. (2026) No. 1. | DOI 10.48007/esely.2026.1.6

CC BY

esély www.esely.org

választásos helyzetek révén a válaszadók bepillantást nyerhetnek implicit előítéleteik struktúrájába. Jelen fázisban a fő kutatási kérdésünk arra irányult, hogy a módszertani koncepció képes-e megbízhatóan számszerűsíteni az implicit attitűdöket és kimutatni a különböző csoportok felé irányuló relatív előítéletességek közötti különbségeket. Eredményeink alapján igazolódtak a feltevéseink: a pozitív és a negatív jelzőkkel operáló állításpárok közötti kényszerválasztásokból felrajzolható előítéletességi értékek között szignifikáns korreláció volt. Több társadalmi csoport esetében – így a muszlimok, az LMBTQ-közösség, a roma/cigány, valamint a bevándorló/migráns csoportok körében – szignifikáns összefüggés volt kimutatható a társadalmi távolság mértéke és az általunk fejlesztett eszközzel mért relatív előítéletesség között. A különböző csoportokkal szembeni attitűdök jól elkülöníthetők, ami közvetett módon igazolja az eszköz érzékenységét. Az eszköz egyedisége abban rejlik, hogy egyszerre képes több társadalmi csoporttal szembeni implicit előítéletet mérni, miközben a vizsgált csoportok és a jelzők szabadon variálhatók. Ez különbözteti meg más implicit mérőeszközöktől – mint az Implicit Asszociációs Teszttől (Greenwald et al. 1998), GNAT-tól (Nosek–Banaji 2001) vagy SC-IAT-tól (Karpinski–Steinman 2006), amelyek általában egy-egy társadalmi csoport felé irányuló előítéletességet képesek mérni. A kidolgozott eszköz feltehetően hatékonyan alkalmazható implicit előítéletek tudatosítására, tervezetten például pedagógus-továbbképzéseken, szervezetfejlesztési folyamatokban, érzékenyítő tréningeken, csökkentve a rejtett előítéleteket, erősítve az inkluzív szemléletet (Bergh et al. 2010; Deci–Ryan 2013). Összességében megállapítható, hogy a kényszerválasztásos mérőeszköz koncepciója sikeresen vizsgázott, és az eszköz alkalmasnak mutatkozik relatív implicit előítéletek mérésére. A módszer további finomítása és szélesebb körű, nagy mintás validálása és reliabilizálása után a nevelés- és társadalomtudományi kutatások és a gyakorlati intervenciók számára egyaránt értékes eszközzé válhat a társadalmi egyenlőség előmozdítása és az előítéletek csökkentése érdekében (Steele–Aronson 1995; Sue et al. 2007).

IRODALOM

Ajzen, I. (1991): The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes,* 50 (2), 179–211. https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T

Allport, G. W. (1935): Attitudes. In: Murchison C. (ed.): *Handbook of Social Psychology*. Worcester: Clark University Press, 798–844.

Allport, G. W. (1954): *The Nature of Prejudice.* Reading, MA: Addison–Wesley.

Babbie, E. (2017): *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Budapest: Balassi Kiadó.

Bandura, A. (1977): *Social learning theory*. Englewood Cliffs: Prentice–Hall.

Bem, D. J. (1972): Self-perception theory. In: Berkowitz L. (ed.): *Advances in experimental social psychology*. Vol. 6. New York: Academic Press, 1–62.

Bergh, L. – Denessen, E. – Hornstra, L. – Voeten, M. – Holland, R. W. (2010): The implicit prejudiced attitudes of teachers: Relations to teacher expectations and the ethnic achievement gap. *American Educational Research Journal,* 47 (2), 497–527. https://doi.org/10.3102/0002831209353594

Bogardus, E. S. (1925): Measuring social distances. *Journal of Applied Sociology*, 9: 299–308.

CC BY

Brown, A. – Maydeu-Olivares, A. (2011): Item response modeling of forced-choice questionnaires. *Educational and Psychological Measurement,* 71 (3), 460–502. https://doi.org/10.1177/0013164410375112

Bruneau, E. – Kteily, N. – Falk, E. (2018): Interventions highlighting hypocrisy reduce collective blame of Muslims for individual acts of violence and assuage anti-Muslim hostility. *Personality and Social Psychology Bulletin,* 44 (3), 430–448. https://doi.org/10.1177/0146167217744197

Cattell, R. B. (1944): The description of personality: Basic traits resolved into clusters. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 39 (3), 329–358.

Chapman, G. (2011): *Egymásra hangolva: Az öt szeretetnyelv*. Budapest: Harmat Kiadó.

Csepeli, G. (2006): *Szociálpszichológia.* Budapest: Osiris Kiadó.

Deci, E. L. – Ryan, R. M. (2013): *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Springer Science & Business Media.

Festinger, L. (1957): *A Theory of Cognitive Dissonance.* Stanford: Stanford University Press.

Forgács, A. (2017): *Fejezetek a kommunikáció szociálpszichológiájából.* Budapest: Akadémiai Kiadó. https://doi.org/10.1556/9789634541059

Gawronski, B. – Payne, B. K. (2011): *Handbook of implicit social cognition: Measurement, theory, and applications.* New York: Guilford Press.

Gawronski, B. – De Houwer, J. (2014): Implicit measures in social and personality psychology. In: Reis, H. T. – Judd, C. M. (eds.): *Handbook of Research Methods in Social and Personality Psychology*. 2nd ed. Cambridge: Cambridge University Press, 283–310.

Greenwald, A. G. – Banaji, M. R. (1995): Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review,* 102 (1), 4–27. https://doi.org/10.1037/0033-295X.102.1.4

Greenwald, A. G. – McGhee, D. E. – Schwartz, J. L. (1998): Measuring individual differences in implicit cognition: The implicit association test. *Journal of Personality and Social Psychology,* 74 (6), 1464–1480. https://doi.org/10.1037/0022-3514.74.6.1464

Greenwald, A. – Poehlman, T. – Uhlmann, E. – Banaji, M. (2009): Understanding and Using the Implicit Association Test: III. Meta-Analysis of Predictive Validity. *Journal of Personality and Social Psychology,* 97, 17–41. https://doi.org/10.1037/a0015575

Hogg, M. A. – Vaughan G.M. (2011): *Social psychology*. 6. kiadás. Harlow: Pearson Education.

Hunyady, G. (1996): *Sztereotípiák a változó közgondolkodásban.* Budapest: Akadémiai Kiadó.

Katz, D. (1960): The functional approach to the study of attitudes. *Public Opinion Quarterly*, 24 (2), 163–204. https://doi.org/10.1086/266945

Karpinski, A. – Steinman, R. B. (2006): *The Single Category Implicit Association Test as a measure of implicit social cognition. Journal of Personality and Social Psychology,* 91 (1), 16–32. https://doi.org/10.1037/0022-3514.91.1.16

Kilmann, R. – Thomas, K. (1977): Developing a Forced-Choice Measure of Conflict-Handling Behavior: The „MODE" instrument. *Educational and Psychological Measurement,* 37: 309–325. https://doi.org/10.1177/001316447703700204

Vol. 37. (2026) No. 1. | DOI 10.48007/esely.2026.1.6

CC BY

esély www.esely.org

Lang, K. – Spitzer, A. K.-L. (2020): Race discrimination: An economic perspective. *Journal of Economic Perspectives,* 34 (2), 68–89. https://doi.org/10.1257/jep.34.2.68

Lai, C. K., – Wilson, M. E. (2021). Measuring implicit intergroup biases. *Social and Personality Psychology Compass,* 15 (1), e12573. https://doi.org/10.1111/spc3.12577

Lee, P., Joo, S. H., – Stark, S. E. (2021): A New Investigation of Fake Resistance of a Multidimensional Forced-Choice Measure: An Application of Differential Item/Test Functioning. *Personnel Assessment and Decisions,* 6 (1), 1–18. https://doi.org/10.25035/pad.2021.01.004

Mather, D. M. – Jones, S. W. – Moats, S. (2017): Improving upon Bogardus: Creating a more sensitive and dynamic social distance scale. *Survey Practice,* 10 (4), 1–9. https://doi.org/10.29115/sp-2017-0026

Murányi, I. (2006): *Identitás és előítélet*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.

Nosek, B. A. – Banaji, M. R. (2001): The Go/No-Go Association Task. *Social Cognition,* 19 (6), 625–666. https://doi.org/10.1521/soco.19.6.625.20886

Nosek, B. A. – Greenwald, A. G. – Banaji, M. R. (2007): The Implicit Association Test at age 7: A methodological and conceptual review. In: Bargh, J. A. (ed.): *Automatic Processes in Social Thinking and Behavior*. New York: Psychology Press, 265–292.

Nosek, B. A. – Smyth, F. L. – Hansen, J. J. – Devos, T. – Lindner, N. M. – Ranganath, K. A. – Smith, C. T. – Olson, K. R. – Chugh, D. – Greenwald, A. G. – Banaji, M. R. (2011): National differences in gender–science stereotypes predict national sex differences in science and math achievement. *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America,* 106 (26), 10593–10597. https://doi.org/10.1073/pnas.0809921106

Pataki, F. (1999): Társadalmi identitás és előítéletesség. In: Csepeli, Gy. (szerk.): *Szociál-pszichológiai tanulmányok*. Budapest: Osiris Kiadó, 67–89.

Payne, B. K., Vuletich, M., – Lundberg, K. B. (2022): Implicit bias reflects systemic racism. *Trends in Cognitive Sciences,* 26 (1), 1–4. https://doi.org/10.1016/j.tics.2021.08.001

Petty, R. E. – Cacioppo, J. T. (2012): *Communication and Persuasion: Central and Peripheral Routes to Attitude Change*. New York: Springer.

Rayman, J. (2015): Diverzitás az iskolában–pedagógusok és iskolaigazgatók különböző szociokulturális hátterű tanulókról való gondolkodásának vizsgálata. *Autonómia és Felelősség,* 1 (2): 33–46.

Réz, A. (2017): Implicit előítéletek és az egyéni felelősség korlátai. *Kritika és Társadalom,* 61 (1), 43–55.

Rosenberg, B. D. – Navarro, M. A. (2018): Semantic Differential Scaling. In: Frey, B. B. (szerk.): *The SAGE Encyclopedia of Educational Research, Measurement, and Evaluation*. SAGE Publications, Thousand Oaks, 1504–1507. https://doi.org/10.4135/9781506326139

Salgado, J. F., – Táuriz, G. (2014). The Five-Factor Model, forced-choice personality inventories and performance: A comprehensive meta-analysis. *Journal of Occupational and Organizational Psychology,* 87 (3), 507–534. https://doi.org/10.1080/1359432X.2012.716198

CC BY

Steele, C. M. – Aronson, J. (1995): Stereotype threat and the intellectual test performance of African Americans. *Journal of Personality and Social Psycholo*gy, 69 (5), 797–811. https://doi.org/10.1037/0022-3514.69.5.797

Sue, D. W. – Capodilupo, C. M. – Torino, G. C. – Bucceri, J. M., Holder, A. M. – Nadal, K. L. – Esquilin, M. (2007): Racial microaggressions in everyday life: implications for clinical practice. *American Psychologist, 62* (4), 271–286. https://doi.org/10.1037/0003-066x.62.4.271

Tajfel, H. (1981): *Human Groups and Social Categories: Studies in Social Psychology*. Cambridge:Cambridge University Press.

Weijters, B. – Cabooter, E. – Schillewaert, N. (2010): The effect of rating scale format on response styles: The number of response categories and response category labels. *International Journal of Research in Marketing,* 27 (3), 236–247. https://doi.org/10.1016/j.ijresmar.2010.02.004

Zhovtianska, V. (2023): Does attitude really exist? The anticipation model of implicit attitude. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*, 52 (55), 23–33. https://doi.org/10.61727/sssppj/2.2023.23